

UOT 94 (479.24)

NURLANA ƏLİYEVƏ

ORDUBAD ŞƏHƏRİNİN TARİXİ COĞRAFIYASI (1828-1924)

Naxçıvan ərazisi orta əsrlər dövründən şəhər mədəniyyətinin mövcud olduğu Azərbaycan bölgələrindən biri olmuşdur. Tarixən Naxçıvan diyarında öz dövrü üçün inkişaf etmiş sənətkarlıq mərkəzlərinin yerləşdiyi şəhərlər olmuşdur ki, bunlardan Naxçıvan, Ordubad, Əylis, Azad, Culfa, Qarabağlar və s. kimi şəhərləri qeyd edə bilərik. Ancaq biz tədqiq etdiyimiz 1828-1924-cü illərdə bölgədəki şəhərlərdən yalnız, Ordubad və Naxçıvan şəhər kimi varlığını qoruyub saxlaya bildi. Ordubad şəhəri tarixən inkişaf etmiş sənətkarlıq və ticarət mərkəzlərindən biri olmuşdur. Tarixin müxtəlif dövrlərində şəhər tənəzzül dövrü yaşamış, lakin yenə də yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmışdır. Ordubad şəhərinin yerləşdiyi ərazinin əlverişli coğrafi mövqeyə və zəngin təbii şəraitə malik olması, burada insanların qədim zamanlardan məskunlaşması üçün imkan yaratmışdır. Şəhər və şəhəratrafi ərazilərin müxtəlif dövrlərə aid maddi-mədəniyyət nümunələri ilə zəngin olması bunu təsdiq edir. Məqalədə Ordubad şəhərinin tarixi, keçdiyi inkişaf yolu, sərhədləri, məhəllələri və bir sıra başqa məsələlərə nəzər salmışıq.

Açar sözlər: *Ordubad şəhəri, tarixi coğrafiya, məhəllə, sərhəd, orta əsrlər, sənətkarlıq mərkəzi.*

Hələ XVII əsrdə elə də böyük şəhər olmayan Ordubadın vergilərdən azad edilməsi onun sürətlə böyüməsinə şərait yaratmışdır. Bu dövrdə Naxçıvan ölkəsinin tərkibində Ordubad Azərbaycan (Təbriz) bəylərbəyliyinə daxil olmuşdur. XVII əsrin II yarısında Ordubad şəhər kimi daha çox əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Zəkəriyyə Əylislinin verdiyi məlumatlardan aydın olur ki, XVII əsrin 80-ci illərindən Ordubadda qazilik institutu ləğv edilmiş, onun yerini daha böyük şəhərlər üçün xarakterik olan şeyxülislamlıq tutmuşdur. XVIII əsrin 50-ci illərində Əylis şəhərinin süqutu Ordubad şəhərinin əhəmiyyətinin artmasına gətirib çıxarmışdır [8, s. 120].

Şəhərin adının mənşəyinə nəzər saldıığımızda görürük ki, qaynaqlarda Ordubad sözünün mənşəyi ilə bağlı müxtəlif fikirlər mövcuddur. Əsasən bu adın qədim türk dillərində “xan düşərgəsi”, “iqamətgah”, “qərargah” mənalarında işlədilər “ordu” və “abad” sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş göstərilir [13, s. 79]. Keçmişdə şəhərin adı Orduvar şəklində qeydə alınıb. Tədqiqatçı Ə.Hüseyninin fikrincə isə bu toponim əvvəl “Orduvad” adlanıb, “Bəyin qalası” mənasını ifadə edirdi. Onun fikrincə, “Bəy qalası” sonralar böyüyərək şəhərə çevrilmişdir [5]. Mahmud Kaşğari ordu sözünü “xaqanın yaşadığı yer, iqamətgah” və ya “köstəbəklərin yaşadığı yer” mənasında işlədib [6, s. 398]. Bəzi tədqiqatçılar yazır ki, şəhərin qədim adı Urdubad olmuş, mənası sutkada iki dəfə əsən külək deməkdir. A.Bağırov bu sözün “bahadrlar xanının sarayı” anlamını verdiyini yazmışdır [2, s. 177]. Bundan başqa ərazidə qədim türk dilli oğuz tayfaları yaşayıb. Dilçi alim A.Həsənov və professor Q.Qeybullayevin fikrincə, “Ordubad” sözü türk mənşəli “ordu” və fars mənşəli “abad” komponentləri əsasında yaranmış hibrid addır. Ordubad toponiminin komponentlərindən “bad” hissəsi qədim türk dillərində “batur” sözünün topomorfoloji transformasiyaya uğramış şəklidir. Bu söz xanın iqamətgahı – sarayı mənasını bildirən ordu sözü ilə birləşərək (ordu+bat/bad) pəhləvanlar, qəhrəmanlar, bahadrlar, cəsurlar, xanın iqamətgah sarayı mənasını bildirən, bahadrlar xanın sarayı anlamı yaradan Ordubad sözünü meydana gətirmişdir [16, s. 162-163]. Ancaq bu müəlliflərdən fərqli olaraq Ə.Fərzəli adın mənşəyini Atropat//Atropatena sözündə görür: “Atropat (Atropatena) yer, dövlət və sərkərdə adını bu günədək özündə yaşadan yer adlarımızdan biri Ordubaddır. Araşdırmalar göstərir ki, burada söhbət güman edildiyi kimi sadəcə ordu (qoşun) badından-ucalığından yox, bilavasitə “od ucalığından” gedir. Yəni: Odbad, Otbad, Atbad, Ortbad,

Ord/u/bat-Otrpad-Atrpad-Atropad kimi bir inkişaf yolu keçmiş və bildiyimiz Ordubad şəklində tarixə düşmüşdür [4, s. 9]. Xalq arasında isə Ordubad ordunun batdığı və ya ordunun abad etdiyi yer anlamında olduğu bildirilir.

Ordubad şəhərinin tarixinə gəldikdə isə Fəridə Məmmədova yazılı mənbələrə əsaslanaraq Ordubad şəhərinin (mənbədə Ordubad kəndi kimi göstərilir) adını ilk dəfə eramızın I-II əsrlərinə aid hadisələrlə əlaqədar çəkir [1, s. 5]. V.Muradov mənbələrə əsaslanaraq yazır ki, Ordubad şəhərinin adına ilk dəfə VIII əsrdə yaşamış Sebeosun əsərində rast gəlinir. Bu dövrdə ərəb ordusunun Cənubi Qafqaza hücumundan bəhs edən müəllif yazır ki, işğalçı ərəb ordusu Ordubad ərazisindən keçərək getmişdir [10, s. 80].

1902-ci ildə Ordubad şəhərində yerləşən “Came” məscidinin ətrafında aparılan bərpa işləri zamanı tapılmış kərpicin üzərində hicri tarixi ilə olan 111-ci il (miladi 729-cu il) rəqəmi sübut edir ki, hələ islam dininin yeni yayıldığı dövrdə Ordubad şəhəri inkişaf etmiş yaşayış məskənlərindən biri olmuşdur. Digər bir mənbədə isə Ordubad şəhər qəbiristanlığından eramızın IX əsrinə aid qəbirüstü plitənin tapılması haqda məlumat verilir. Həmin tapıntının hicri tarixi ilə 227-ci ilə (miladi 842-ci il) aid olduğu bildirilir [14, s. 21].

Ordubad şəhərinin yerləşdiyi ərazinin arxeoloji cəhətdən zəif öyrənilməsi onun meydana gəlməsi tarixini dəqiq müəyyənləşdirməyə imkan vermir. Təəssüf ki, yazılı mənbələrdə də şəhərin əsasının qoyulma vaxtı haqqında konkret olaraq heç bir məlumata təsadüf olunmur. Bununla belə, Ordubad şəhərinin yerləşdiyi ərazi çox qədim zamanlardan insanların yaşayış yerinə çevrilmişdir. Arxeoloji qazıntılar nəticəsində sübut olunmuşdur ki, e.ə III-I minilliklərdə bu ərazilərdə oturaq həyat tərzini keçirmiş əkinçi və maldar tayfaları yaşamışdır [17, s. 33].

Ordubad şəhərinin torpaqları şimalda Yuxarı Əndəmiclə, şərqdə Kotamla, cənubda Araz çayı ilə, qərbdə Dəstə kəndi ilə həmsərhəddir [7, s. 72]. Bizim də apardığımız tədqiqatlardan aydın olur ki, Ordubad şəhəri şimaldan Yuxarı Əndəmiclə yox Aşağı Əndəmic kəndi ilə həmsərhəddir.

Ordubad Qarabağ dağlarının uzanan iki dağ silsiləsinin arasındakı dərədən axan Ordubadçayın sahillərində yerləşir. Professor V.Muradov da Ordubad şəhərinin şimaldan Aşağı Əndəmic, şərqdən Kotam, qərbdən Dəstə kəndləri, cənubdan isə Araz çayı ilə həmsərhəd olduğunu göstərir [10, s. 84]. S.Budaqova yazır ki, Ordubad şəhəri Zəngəzur dağlarının ətəklərindən başlayan və iki dağ silsiləsinin ardınca uzanan maili düzənlikdə yerləşirdi. Şəhər şimaldan Aşağı Əndəmic, şərqdən Kotam, qərbdən Dəstə kəndləri ilə həmsərhəd idi [3, s. 70]. Ordubad çayı şəhəri iki hissəyə bölürdü. Çayın üstündən daşdan körpü tikilmişdi. Burda tədqiqatçı Kotamı Kəntan kimi vermişdir. 1829-cu ilin may ayının məlumatına əsasən şəhərdə 635 evdə hər iki cinsdən toplam 3444 nəfər əhali yaşayırmış. Onlardan 3262 nəfərini yerli tatarlar (yəni türklər), 182 nəfərini isə Qacar şahənşahlığından köçürülmüş ermənilər təşkil edirdi. Şəhərdəki 635 evdən 611-i tatarlara, 1-i ermənilərə, 23-ü isə dövlətə aid idi. Şəhərdə bir bazar, 6 böyük məscid, 6 karvansaray, Ordubad çayı üzərində tikilmiş daşdan körpü var idi. Əsas məsciddə müsəlman məktəbi yerləşirdi [18, s. 482].

Ordubad şəhərinin məhəllələrinə gəldikdə isə şəhərin plan quruluşuna əsasən şəhər əsasən 5 böyük məhəllələri əhatə edir:

1. “Ambaras” (Anbaras) (İbrahim Əbilov və Babək küçələri)
2. “Kürdətal” (Əkbər Ağayev və M.Füzuli küçələri)
3. “Üç tərəngi” (Üçtürəngə küçəsi)
4. “Mingəs” (Mingis) (Ümbül-Leyla və indiki Mingəs küçələri)
5. “Sərşəhər” (Qaffar Babayev və Dədə Qorqud küçələri)

Ordubad şəhərində böyük məhəllələrlə yanaşı nisbətən kiçik məhəllələr də vardır: “Qaraçanaq”, “Dilbər”, “Əngəç”, “Qarahovuz başı”, “Əsgərhan”, “Varsan”, “Körpübaşı”, “Bəylər”, “Meyrəmçə”, “Peci”, “Düz”, “Qoşqar”, “Musa tənği” və s. [9, s. 125]. XIX-əsrin 30-cu illərində tərtib olunmuş “Qafqaz arxasında Rusiya mülklərinin icmalı” adlı mənbədə də göstərilir ki, 615 evi, 6 karvansarası, 170 dükanı, bir bazarı və iki hamamı olan Ordubad beş məhəlləyə Anbaras, Kürtatar (Kürdətal), Sərşəhər, Mingis və Üçtürəngə məhəllələrinə bölünür. Bundan başqa, həmin məhəllələrə nisbətən kiçik məhəllələr də var: Qarahovuz”, “Qaraçanaq”, “Dilbər”, “Əngəç”, “Əsgərhan”, “Varsan”, “Musa tənği” məhəllələri və s. [10, s. 85]. İbrahim Kazımbəyli yazır ki, XIX-XX əsrin əvvəllərində Ordubad şəhəri 5 məhəlləyə bölünür. Bunlar Sarı şəhər, Minqis, Ampores, Kürdatur, Üç-taranka. Sahəsi isə 45 kv verstdən ibarət olub, ümumi əhalisi 4250 nəfər olmuşdur [7, s. 45]. Burada müəllif Sər şəhəri nədənsə Sarı şəhər olaraq vermişdir. Digər məhəllələrin adlarında isə bəzi hərf dəyişiklikləri olmuşdur.

Ordubad şəhərinin bu məhəllələrinin yerləşdikləri ərazilər haqqında X.Vahidova ətraflı məlumat verir. Onun yazdığından məlum olur ki, hazırda Yuxarı Anbaras və Aşağı Anbaras adı ilə iki hissəyə bölünmüş Anbaras məhəlləsi XIX əsrdə Ordubadçayın sağ sahilində yerləşirdi. Şəhərin ən qədim və böyük məhəllələrindən olan Sərşəhər məhəlləsi Ordubadçayın sol sahilində yerləşən və Yuxarı Əylis kəndindən başlayıb şəhərin cənub şərqinə doğru uzanan əsas küçə boyunca yerləşirdi. Mingis məhəlləsi isə şəhərin əsas magistrallarından olan və Təbrizə istiqamətlənən küçə boyunca, Üçtürəngə məhəlləsi isə şəhərin mərkəzindən başlayıb, köhnə qəbiristanlığa qədər uzanan küçə boyunca yerləşirdi [17, s. 33].

Zaman keçdikcə şəhər ləng də olsa böyüyür, onun əhatə etdiyi ərazi genişlənirdi. Yalnız şəhərin özünün əhatə etdiyi ərazi 4,5 verst, şəhər kənarı əkin sahələri və bağlarla birlikdə 12 verst təşkil edirdi. Bu artım özünü şəhərdə olan yaşayış evlərinin və təsərrüfat tikililərinin sayında da göstərirdi. XIX əsrin ortalarına aid olan mənbələrin verdikləri məlumatlara görə, bu dövrdə şəhərdə artıq 874 ev, iki karvansara, 308 dükan, 470 meyvə və üzüm bağı, 63 məscid, bir kilsə, yeddi meydan, 5 körpü, 3 hamam və 25 küçə var idi [10, s. 85]. XIX-XX əsrin əvvəllərində şəhərin böyüməsi haqqında professor F.Səfərli yazır: “Aparılan tikinti işləri sayəsində şəhər getdikcə genişlənir, sahəsi artırdı. Buna görə də XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində şəhərin ərazisi 4725 desyatindən artıq olmuşdu” [16, s. 49].

Naxçıvanın şəhərləri içərisində Ordubad şəhərsalma və memarlıq irsi ilə seçilir. Ordubad şəhərinin ərazisindən iki çay axır. Solundan Gənzə çayı, sağında Ordubad çayı. Başlanğıcını qarlı dağlardan götürən Ordubad çayı şəhəri iki hissəyə-Sərşəhərə və Ambarasa ayırır. Hələ qədim feodal dövründə Ordubad çayının sağ sahilində yerləşən “Qala” adlanan ərazi şəhərin mərkəzi hesab olunurdu. Ordubadın qədim tarixi mərkəzi Ambaras məhəlləsi və bu məhəllənin mərkəzində tikilən “Ambaras” məscidilə birlikdə ərazidə formalaşmışdır. Orta əsrlərdə Ordubadın mərkəzi çayın sol sahilində yerləşən Sərşəhərə köçürülmüş, mərkəzi Sərşəhər meydanı və meydanda ucalan Sərşəhər məscidi olmuşdur. Sərşəhər məscidi şəhərin plan quruluşunda dominant mövqe tutmaqla yaşayış məskənin bütün yollarına nəzarət edir. Orta əsr şəhər quruluşunu özündə qoruyub saxlayan Ordubad şəhəri uzun illər ictimai mərkəz kimi fəaliyyət göstərmişdir [9, s. 125]. Bir məsələni də vurğulamaq istərdik ki, şəhərin məhəllələrinin hər birinin ayrıca kəhrizi var idi. Bunlardan əhali elliklə istifadə edirdi.

Məhəllələr haqqında, onların etimologiyasına ayrı-ayrılıqda nəzər salmaq istərdik.

Ambaras (Anbaras) məhəlləsi. Ordubad şəhərində məhəllə adıdır. Toponim mənbələrdə Anbaras şəklində də yazılmışdır. Hazırda tələffüz zamanı hər iki variantdan istifadə olunur. Məhəllə Aşağı Anbaras və Yuxarı Anbaras adlanan iki hissədən ibarətdir. Məhəllənin

“kiçik meydandan ibarət mərkəzində məhəllə məscidi, çeşmə və bir neçə xırda dükan vardır. Anbaras məhəlləsinin meydanı indi də məhəllə mərkəzi rolunu oynayır”. Yerli əhalinin dediyinə görə, şəhər ətrafında olan bağ-bostan məhsulları qışa saxlanıldığına görə buraya Anbaras deyilib. Toponim anbar və as tərkib hissələrindən ibarətdir. Məhəllə adı “böyük anbar” mənasına uyğun gəlir [2, s. 21].

Mingis məhəlləsi. Ordubad şəhərində qədim və əsas məhəllələrdən birinin adıdır. Toponim yerli dialektə Mingəs şəklində də tələffüz olunur. Məhəllənin mərkəzində iri çinar ağacı və IX əsrdən qalma ikimərtəbəli məscid binası olmuşdur. Yerli əhalinin fikrincə, bu məsciddə min nəfər namaz qıldığı üçün adın mənası “min kəs” şəklində olmuş və canlı danışıq dilində Mingəs-Mingis şəklinə düşmüşdür. Digər bir fikrə görə isə məhəllə və məscid adları tarixin müəyyən dövrlərində ticarət əlaqələri, ictimai-siyasi və iqtisadi hadisələrlə əlaqədar Mingis adlanan şəhərdən köçüb gələnlərlə bağlı yaranmışdır. M. Urudun yazdığına görə, “məhəllə adı qədim türkdilli minq-min (mənbələrdə adı minqat kimi də çəkilir) tayfasının adını əks etdirir. VII-VIII əsrlərdə doqquz oğuz konfederasiyasına daxil olan minqlər XII-XIII əsrlərdə qırçaqların, XIV əsrdə isə Əmir Teymurun yürüşlərində fəal iştirak edən minqlər müxtəlif ərazilərdə, o cümlədən Azərbaycanda məskunlaşmışlar” [2, s. 45].

Kürdətəl-Kürdətər məhəlləsi. Ordubad şəhərində Ordubadçayın sol sahilində yerləşən məhəllə adıdır. Bu ad mənbələrdə Kür-dətər, Kürd-tatar fonetik variantında da yazılmışdır. Əvvəllər məhəllənin meydan şəklində düzəldilmiş mərkəzində məscid, bulaq və s. yerləşirdi. İ. Şopen Kürdətəl meydanının dördküncü olduğunu yazmış və şəhərin “ən yaxşı meydan”ı adlandırmışdır [18, s. 481; 11, v. 11].

Sərsəhər məhəlləsi. Ordubad şəhərində məhəllə adıdır. “Müfəssəl dəftər”də verilən məlumatlardan aydın olur ki, Ordubad şəhərin ən böyük məhəlləsi Sərsəhər məhəlləsi olmuşdur. 1727-ci ildə bu məhəllədə yaşayan 1888 nəfər vergi ödəyicisinin adı qeydə alınmışdır [12, s. 132]. Mənbələrdə əksini tapan bu adın birinci komponenti farsca “baş, kəllə, təpə, zirvə, başçı, rəis, uc, kənar” mənalarında işlənən sər sözü əsasında yaranmışdır. Adın mənası “şəhərin yuxarı hissəsi” deməkdir. Hazırda məhəllənin meydan şəklində düzəldilmiş mərkəzində məscid, bulaq və digər tarixi-memarlıq tikililəri var. Məhəllə orta əsr məhəllələrinin gözəl örnəyi kimi keçmiş cəhətlərini qoruyub saxlamaqla, buradakı məscid, örtülü bazar bitkin kompleks təşkil edir. Yerli əhali Sərsəhər sözünü “məscidlərin başı” mənasında da açıqlayır. Bu ad məhəllənin yerləşdiyi ərazinin relyef quruluşuna görə verilmişdir [2, s. 49].

Üçtürəngə məhəlləsi. Ordubad şəhərində məhəllə adıdır. Məhəllə Gənzə çayının sahilindədir. XVIII əsrin əvvəllərindən Naxçıvan sancağının tərkibinə daxil olan Azadçıran nahiyəsindəki Ordubad qəsəbəsinin məhəllələrindən biri kimi adı çəkilir (12, s. 19). Bəzi mənbələrdə və yerli əhali arasında toponimin Hüştürəngə, Üştürəngə variantları da işlədilir və adın mənşəyi “dəvələrin ləngərləndiyi yer”, “dəvələrin saxlanıldığı yer” mənasında açıqlanır. (şotor//şütür sözü farsca dəvə deməkdir). Adın yaranma tarixi isə İpək Yolunun bir qolunun Ordubad şəhərindən keçməsi, bu yolda dəvələrdən geniş istifadə olunması ilə əlaqələndirilir. Məhəlləyə relyef quruluşuna, coğrafi mövqeyinə “üç döngə”dən ibarət olmasına görə ad verildiyi də iddia edilir. Adın mənşəyini Cənubi Azərbaycanın Oçtubin qəsəbəsinin adı ilə bağlı olduğunu da ehtimal etmək olar. A. Bağırov yazır ki, bizim fikrimizə görə, məhəllə adının üçtür-şütür-uçtur (dəvə) sözü ilə əlaqələndirilməsi daha ağılabatandır [2, s. 53; 11, v. 11].

Məhəllələrdə bazarın olması da əsas şərtlərdən biri idi. Ordubad bazarlarında ən böyük meydan – Arasa meydanı ilə yanaşı Mizandibi, Aşağı Anbaras meydanları da yerləşirdi. Ba-

zarın başlanğıcında yerləşən Arasa meydanında müxtəlif təyinatlı məhsullar satılan çoxlu sayda dükənlər fəaliyyət göstərirdi. Ordubadın memarlıq abidələri, tikililəri, küçə və meydanları haqqında bəhs edən tədqiqatçılar XX əsrin əvvəllərində Ordubadda 40-a yaxın məhəllə və küçə məscidinin olduğunu yazır və Əngəc məhəlləsinin adını da yuxarıdakı məhəllə adlarına əlavə edirlər.

Bəhs olunan dövrdə Ordubad şəhərinin tarixi coğrafiyasına nəzər saldıqda görürük ki, o, həm də əsas ticarət mərkəzlərdən biri olmuş, Azərbaycanın Təbriz, Şamaxı kimi şəhərləri ilə yanaşı Venesiya, Marsel, Amsterdam və s. Avropa şəhərləri ilə də ticarət əlaqələri qurmuşdur. Bu da Ordubad şəhərinin nə qədər əhəmiyyətli bir şəhər olduğunu göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyev V., Seyidov A., Qədirzadə Q., İbrahimli B. Qədim Ordubad. Naxçıvan: Əcəmi, 2014, 312 s.
2. Bağırov A. Naxçıvanın oykonimləri. Bakı: Nurlan, 2008, 336 s.
3. Budaqova S. Naxçıvan diyarının tarixi coğrafiyası (XVIII əsrin ikinci yarısı-XIX əsrin birinci qərinəsi). Bakı: Elm, 1995, 96 s.
4. Fərzəli Ə. Dədə Qorqud yurdu. Bakı: Elm, 1989, 181 s.
5. Hüseyni Ə. Adlar və odalar. "Sovet Naxçıvanı" qəz., 1982, 10 dekabr, s. 2.
6. Kaşğari M. "Divanü lüğət-it-türk" / Tərcümə edən Ramiz Əsgər, 4 cildə, IV c., Bakı: Ozan, 2006, 752 s.
7. Kazımbəyli İ. Naxçıvan: əhalisi, sosial-iqtisadi və siyasi tarixinə dair (1828-1920-ci illər). Bakı: Elm, 2007, 175 s.
8. Kəlbizadə E. Naxçıvanın tarixi coğrafiyası (XII-XVIII əsrin I yarısı). Naxçıvan: Əcəmi, 2016, 200 s.
9. Qənbərova G. Ordubad şəhər məhəllələrinin memarlığı // Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi əsərləri, 2015, № 5 (70), s. 124-135.
10. Muradov V. Naxçıvan diyarında sənətkarlıq və ticarət. Bakı: Elm, 2017, 264 s.
11. Naxçıvan Muxtar Respublika Dövlət Arxivi (NMRDA): F. 314, siy. 6, v. 11.
12. Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri / Araşdırma, qeyd və şərhlərin müəllifi Hüsəməddin Məmmədov (Qaramanlı) / Tərcümə edənlər: Ziya Bünyadov və Hüsəməddin Məmmədov (Qaramanlı). Bakı: Elm, 2001, 376 s.
13. Orucov A. Ordubad şəhərinin maddi mədəniyyətinin bəzi nümunələrinə dair (XIX-XX əsr) // Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi əsərləri, 2018, № 2 (91), s. 79-89.
14. Səfərli F. Araz vadisi ilkin şəhərlərin yarandığı mərkəzlərdən biri kimi // AMEA Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri. İctimai və humanitar elmlər seriyası, 2013, c. 9, № 1, s. 17-24.
15. Səfərli F. Ordubad şəhərinin müsəlman epiqrafikası abidələri. Bakı: MBM, 2009, 192 s.
16. Zeynalov M. Gilançay hidroniminin, Ordubad və Şərur oykonimlərinin etimologiyası // Bakı Universitetinin Xəbərləri. Təbiət elmləri seriyası, Bakı, 2012, № 3, s.161-166.
17. Ваидова Х. История города Ордубад. Баку: Нурлан, 2007, 190 с.
18. Шопен И. Исторический памятник состояния Армянской области в эпоху ее присоединения к Российской империи. Санкт-Петербург: Типография императорской АН, 1852, 1231 с.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: nurlana_aliyeva@yahoo.com

Nurlana Aliyeva

HISTORICAL GEOGRAPHY OF ORDUBAD CITY (1828-1924)

Since the Middle Ages, the territory of Nakhchivan was one of the regions of Azerbaijan where there was an urban culture. Historically, in the Nakhchivan Territory, there were cities in which the centers of crafts developed for their time located, of which we can mention such cities as Nakhchivan, Ordubad, Ailis, Azad, Julfa, Karabaglar, etc. However, of the cities of the region studied by us, only Ordubad and Nakhchivan could maintain their position as cities by 1828-1924. The city of Ordubad has historically been one of the most developed craft and trade centers. In different periods of history, the city experienced a decline but still reached a high development level. The territory where Ordubad is located has an advantageous geographical position and rich natural conditions, which made it possible for people to settle here since ancient times. The evidence is that urban and suburban areas are rich in material and cultural examples dating back to different eras. In the article, we examined the history of the city of Ordubad, the path of development, borders, neighborhoods, and some other issues.

Keywords: *Ordubad city, historical geography, quarter, border, Middle Ages, handicraft center.*

Нурлана Алиева

ИСТОРИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ ГОРОДА ОРДУБАДА (1828-1924)

Территория Нахчывана со времен средневековья была одним из регионов Азербайджана, где имелась городская культура. Исторически в Нахчыванском крае существовали города, в которых располагались развитые для своего времени центры ремесел, из них мы можем упомянуть такие города, как Нахчыван, Ордубад, Айлис, Азад, Джульфа, Карабаглар и др. Однако из исследованных нами городов региона только Ордубад и Нахчыван смогли сохранить свое положение в качестве городов к 1828-1924 годам. Город Ордубад исторически был одним из развитых ремесленных и торговых центров. В разные периоды истории город переживал упадок, но все же достиг высокого уровня развития. Территория, на которой расположен Ордубад, имеет выгодное географическое положение и богатые природные условия, что дало возможность людям селиться здесь с древних времен. Об этом свидетельствует тот факт, что городские и пригородные районы богаты материально-культурными образцами, относящимися к разным эпохам. В статье мы рассмотрели историю города Ордубада, пройденный путь развития, границы, кварталы и ряд других вопросов.

Ключевые слова: *город Ордубад, историческая география, квартал, граница, средневековье, центр ремесел.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Fəxrəddin Səfərli tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 14.01.2021

Son variant 10.02.2021